

URTX

EL PONT BAIXMEDIEVAL SOBRE EL RIU ONDARA
DE TÀRREGA. RESULTATS DE L'ACTUACIÓ
ARQUEOLÒGICA DUTA A TERME L'ANY 2007

Pèir Còts e Casanha

EL PONT BAIXMEDIÉVAL SOBRE EL RIU ONDARA DE TÀRREGA.
RESULTATS DE L'ACTUACIÓ ARQUEOLÒGICA DUTA A TERME L'ANY 2007

Abstract

En este artículo se ofrecen los resultados de la actuación arqueológica llevada a cabo durante el mes de enero de 2007 en el margen izquierdo del río Ondara, a la altura de la pasarela moderna que lo atraviesa. Se localizaron los restos del antiguo puente de origen medieval que lo cruzaba y que fue arrasado por diversas inundaciones, haciendo una descripción de los restos del mismo y de otras estructuras aparecidas cerca.

This article presents the results of the archaeological dig carried out in January 2007 on the left bank of the Ondara river, next to the modern footbridge. The remains of the old medieval-origin bridge that was washed away by various floods were found and a description was made of these and other structures that appeared nearby.

Paraules clau

Segle XIV, pont, rubinades.

La dinàmica constructiva del segle XIV a la ciutat de Tàrraga

El segle XIV, i especialment la seva primera meitat, va representar per a Tàrraga una etapa de creixement urbà i d'expansió econòmica en una vila situada en una cruïlla de camins, en un punt privilegiat de l'eix que unia Barcelona amb Lleida i de la via que connectava Tarragona amb les viles de Balaguer i Agramunt i amb la muntanya. Algunes de les obres que es dugueren a terme en aquesta època són les reformes de l'església parroquial, amb una portalada monumental gòtica, la remodelació de la plaça de Sant Antoni i de l'hospital de Sant Antoni i la construcció de les muralles, fetes per ordre de Pere III (1366-1370). Fou també l'època de fundació i edificació de convents i monestirs, entre els quals volem destacar el convent dels Framenors i, vinculat a aquest, la construcció del pont gòtic sobre el riu Ondara.

El pont

Els ponts de pedra són els principals elements arquitectònics que han pervingut de l'època gòtica vinculats als camins, i són notables tant des del punt de vista històric com arquitectònic i també artístic: cobrien la necessitat ineludible d'un itinerari de salvar un corrent en un determinat indret on les circumstàncies topogràfiques ho feien possible, segons l'art constructiu de l'època, tot facilitant l'accés a un nucli riberenc i el seu desenvolupament, en el cas de ponts urbans com el nostre.

La vitalitat del comerç repercutia de forma directa en els mercaders i de forma indirecta sobre tot el sector de la població treballadora. Els camins tenen un paper cabdal a

l'hora d'explicar l'auge o la decadència d'una ciutat, ja que la facilitat o la dificultat per accedir-hi va condicionar molt sovint el seu passat. Sabem que existia una ruta transversal que connectava el litoral català amb la vall de l'Ebre i Castella. Arrancava de Barcelona i passava per Igualada, Cervera i Tàrraga; era la més recta i solia ser emprada pels correus i per la família reial en llurs desplaçaments. Fins a l'extensió medieval dels ponts de pedra, sovint es travessaven els rius per guals, palanques, ponts de fusta o mitjançant barques. El paviment dels camins restrenyia la circulació rodada: el carro constituïa aleshores un mitjà de transport mercantil gairebé exòtic. El comerç terrestre gravitava damunt la caravana de muls. Cada rècula era conduïda per un traginer, propietari dels animals que portava. Les mercaderies circulaven embalades, en forma de feixos, costals o bales o bé en sacs o gerres. Quant a la velocitat de circulació, depenia de les característiques orogràfiques i de l'estat del pis del camí: les etapes diàries solien ser de 35 a 40 km. Des del moment en el qual el comerç interior esdevingué una font de rendes important per a la hisenda reial, els sobirans procuraren potenciar i distribuir el tràfic mercantil per totes les contrades de la confederació; els ressorts emprats per assolir aquest objectiu eren la millora de la xarxa viària i la creació de fires i mercats. No és concebible un pont sense un camí al qual li facilita el pas salvant rius.

És, doncs, en aquest context que, amb data 11 de maig de 1340, Pere el Cerimoniós escriu als paers i prohoms de la vila de Tàrraga notificant-los que li ha escrit el pare guardià dels framenors per assabentar-lo de les dificultats que té el convent a causa de la falta d'un pont sobre el reguer que passa per da-

vant del monestir.¹ De fet, aquesta és l'ex-cusa per tal de millorar les infraestructures de la població vinculades a la xarxa viària. El rei ordena que dels diners que recaptin de l'impost que ha concedit sobre la carn,² destinats a sufragar les obres del campanar de l'església parroquial, donin als framenors 1.000 sous per fer el pont.³

Segons ens mostra aquesta ordinació, no existia cap pont sobre l'Ondara. La carta del rei Pere va tenir el seu efecte i els paers prioritzaren la construcció del pont. Aquesta obra no només afavoriria els fidels que seguien els oficis religiosos del convent dels Framenors, sinó que també suposaria una millora de les connexions de Tàrrega amb l'altra banda del riu, fet que beneficiava el moviment comercial i els pagesos que tenien terres a l'altra banda.

Pel juliol de 1344, quan feia poc temps que s'havia construït el pont, una riuada va afectar greument la seva estructura i se'n va endur un tros. Això va obligar un altre cop el Consell de la Vila a costejar la reconstrucció, la qual, si bé es preveia inicialment que suposaria un cost de 50 sous, n'acabà representant 170. El pagament de les obres va ocasionar una controvèrsia entre el Consell de la Vila i els frares del convent, ja que els primers volgueren que els framenors assumissin una part del cost de l'obra, però finalment el pont fou arreglat.⁴

Notícies posteriors a la seva construcció

Es té notícia documental d'unes vint-i-tres crescudes importants del riu Ondara des de l'esmentada riuada del 1344 fins a l'actualitat, unes rubinades van suposar inundacions de major o menor transcendència per a la vila de Tàrrega.⁵

Hem d'esperar fins al segle xv per tenir una notícia indirecta del pont, ja que el 30 d'abril de 1433 es féu una crida, per ordre del batlle, perquè tothom sabés que ningú no devia gosar tocar «lorta apel·lada de mos. Guerau Dardèvol, fins al pont del camí que va a Verdú».⁶

L'any 1579, un notari de Tàrrega anotà que es varen sentir «grandíssims trons y llamps, lo que es cosa molt de notar y de dir, y ab lo dels trons y llamps vingue tanta multitut de aygua que hi havia persona de edat de LXXX anys y LXXXX que tal aygua no havia vist, en tal manera que de les grans ayguades vingue una gran rovina en que entrava la aygua dins los portals de la font y altres».⁷ No es parla de desperfectes al pont.

El dia 25 de juliol de 1615, «tot de sobte va venir per l'Ondara tanta d'aigua que mai cap targarí dels vivents no n'havia contemplat un volum igual. Pujà el pont de Sant Agustí més de mitja cana⁸ i li trencà totes les baranes. Destruí evidentment tots els horts sota la sèquia dels Calciners. Dins de l'església del

¹ Fou per la creixença de les viles i l'augment de població durant el segle xiv que en època gòtica tingué lloc l'erecció de la majoria dels grans ponts medievals del país, però han sofert moltes reformes o refecions al llarg del temps.

² Com que Tàrrega era un important centre de mercat local, a partir de les Corts de Montblanc del 1333, va poder disposar d'«imposicions» per reunir les quantitats atorgades al rei i la rellevància econòmica i fiscal de les quals es veia legalitzada, en l'àmbit polític, per la seva assistència a Corts des del 1315. L'aranzel del 1333 mostra que s'aplicaven dos grans tipus de tarifes sobre els productes objecte de transacció: unes llistes de preus variables, que afectaven els articles de primera necessitat i de consum més freqüent, com ara el cereal, la sal, la carn, el vi i la verema, i una de general *ad valorem* de 4 d. per lliura de denaris, aplicable a la resta de les transaccions. Del control municipal sobre l'impost coneixem la potestat dels regidors per arrendar les «imposicions» i la capacitat dels mateixos per promulgar «bans» i percebre les multes dels transgressors, així com per procedir contra els arrendataris que no paguessin el preu promès en el termini acordat. L'adopció d'aquest nou recurs financer pel municipi degué suposar un notable salt qualitatiu en la vida econòmica, social i política de la comunitat. Però hem de matisar que, encara en aquest moment no eren un recurs regular d'alimentació de les finances municipals, servien en gran mesura per pagar al rei i sols molt secundàriament per atendre despeses generades per la mateixa comunitat (SÀNCHEZ MARTÍNEZ & ORTÍ GOST, 1997, p. 251-253).

³ SEGARRA I MALLA (1984, p. 128) diu: «El pare guardià estava preocupat per la poca gent que anava a missa i, per tant, pel poc que es recaptava quan es passava la plateta, per la qual cosa no és d'estranyar que notifiqués al rei la seva situació tan crítica, més encara perquè la seva església i el convent eren separats de la vila per un torrent que, en temps de pluges, era impossible de passar-lo i, en temps de secada, es feia insuportable per les pudors de les aigües estancades. Aquests eren els motius pels quals els fidels no podien anar-hi a fer llurs devocions i els sacerdots del monestir no podien complir a la vila les obligacions del sagrat misteri. Per això, el monjo suplica, ja que, si no es posa remei, l'església i el convent van a la ruïna total» (ACA, reg. 568, f. 102).

⁴ ACUR, FMT, *Llibre de Consells 1341-1344*, f. 75v.

⁵ COMA I TORRES (1996, p. 19).

⁶ ACUR, FMT, *Llibre d'ordinacions i crides 1433-1490*, f. 17v.

⁷ SEGARRA I MALLA (1987, p. 71).

⁸ Equivalia a vuit pams, això és, 1,50 m.

convent de Sant Agustí, s'hi va posar tanta d'aigua que hom va haver de treure el Santíssim i restà tot el convent com un autèntic llac». ⁹ Podem deduir, a partir d'aquestes dades i referències, que el nivell pujaria aproximadament 3,60 m per sobre del seu nivell natural. Pel que sembla, el dia 1 d'abril de 1626 també va haver-hi una inundació que tan sols va fer danys materials. ¹⁰

El *Llibre de Consells* ens descriu amb força detalls la riuada del 17 de setembre de 1644. Va ser una riuada inesperada i molt forta, que arribà cap a les nou del vespre, tot sorprenent tropes franceses allotjades a cases de la part baixa de Tàrrrega i vora el riu. La inundació tingué efectes devastadors i inundà tota la part baixa de Tàrrrega. Pel que fa a pèrdues humanes, hi hagué tres-cents soldats francesos i quinze o setze vilatans morts. La inundació destruï una part de la muralla de la zona del portal de Sant Agustí i causà moltes destrosses al convent de Sant Agustí, on l'aigua arribà fins al primer pis. Els carrers de les Piques, de la Font, de les Sitges i de Sant Agustí també quedaren afectats per la inundació. ¹¹

Com a conseqüència de l'aiguat, s'inundaren d'aigua les sitges, tot malmetent el blat que era del Comú de Tàrrrega. ¹² Aquesta rubinada, de fet, fou la més gran registrada mai a la ciutat, ja que, si hem de fer cas d'una marca situada en una columna de la plaça de Sant Antoni, l'aigua va pujar al voltant dels 9 o 9,50 m. De resultes d'aquesta rubinada, també va desaparèixer de forma definitiva l'adoberia situada al que posteriorment es denominaria «molí del Codina», al sector nord-oest del pont (les restes d'aquesta van romandre colgades pels lloms de la rubina d'aquesta inundació fins a l'excavació de l'indret feta pels anys 1997-1998). També hem de creure, doncs, que el nostre pont d'origen gòtic devia quedar força malmès o potser destruït i colgat pels lloms.

Tenim alguna referència velada a inundacions l'any 1646, sense cap referència al pont. Curiosament, no tenim cap comentari

referent a inundacions des d'aquesta data i fins i tot tenim un gravat del pont de l'any 1668, però, en un qüestionari realitzat el 15 de maig de 1747, es comenta que no hi ha ponts en aquest terme. ¹³ Això ens qüestiona si hi va haver alguna rubinada en aquest període de temps, sense deixar cap mena de documentació conservada als arxius al respecte, i si aquesta va destruir el pont reflectit al gravat abans citat. Però, d'altra banda, en un document similar del final del segle XVIII, es diu «Otro puente antiquísimo existe enfrente la Villa por la parte de Mediodía, que cubre el rio Dondara, tiene dos arcos, y la pirámide intermedia cuadrilonga, muy seguro y permanente, franco de portazgo y derecho». ¹⁴ Aquest document reflectiria la presència del pont en bon estat al final del segle XVIII.

Posteriorment, coneixem les rubinades succeïdes l'any 1782 i el 17 de setembre de 1783, de la qual tenim una làpida que ens indica l'alçada on va arribar l'aigua al carrer de Sant Agustí, de la qual podem deduir que aquesta rubinada va pujar aproximadament 6 m per sobre del nivell del riu. Fou entre les vuit i les nou del vespre. Aquesta vegada, no va ser tan potent com les altres: s'emportà les baranes de pedra del pont. ¹⁵

Ja del segle XIX coneixem les rubinades del 17 de juliol de 1823 i del 24 d'agost de 1842 (sant Bartomeu). Aquesta darrera va durar dotze hores i es tornà a emportar l'ampit del pont de Sant Agustí i entrà als carrers de les Piques i de Sant Agustí, però no passà més enllà de la segona casa. A partir de les descripcions, podem pensar que aquesta rubinada va pujar aproximadament 7 m. Es coneix una altra rubinada amb data 23 de maig de 1853 que tan sols va fer danys materials. ¹⁶

Però la rubinada més coneguda i recordada a la població succeí la nit del 22 al 23 de setembre de 1874, entre les tres i les quatre de la matinada. L'aigua va arribar a la plaça de Sant Antoni, de la mateixa manera que la rubinada de l'any 1644, de la qual cosa deduïm

⁹ SEGARRA I MALLA (1987, p. 97).

¹⁰ COMA I TORRES (1996, p. 20).

¹¹ No cal oblidar que el dia 30 de juliol Lleida es va rendir i que Felipe IV hi jurava les constitucions i llibertats de Catalunya a la Seu el dia 21 d'agost. Per aquelles dates també va caure Balaguer.

¹² ACUR, FMT, *Llibre de Consells 1643-1653*, f. 59; SALVADÓ BURLÓ (1875, p. 72-73); SEGARRA I MALLA (1987, p. 151); SEGARRA I MALLA (2005); COMA I TORRES (1996, p. 20).

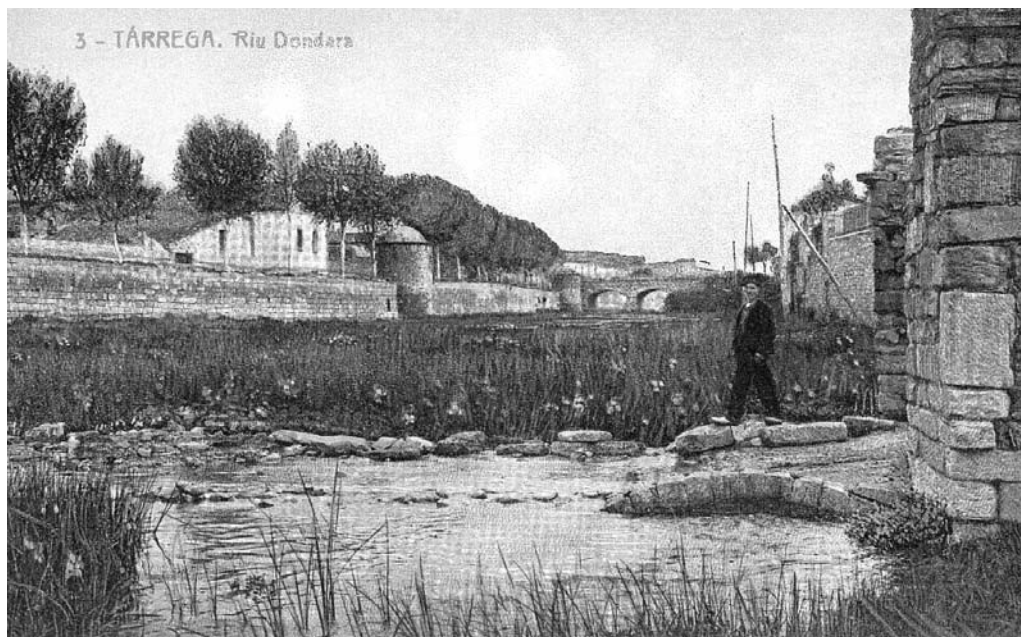
¹³ SEGARRA I MALLA (1987, p. 306-307).

¹⁴ *Colección de Noticias de la Antigua Real Villa de Tàrrrega*, cap. 3. Document anònim propietat de la família Saula Briansó.

¹⁵ SALVADÓ BURLÓ (1875, p. 61-63); COMA I TORRES (1996, p. 20); SEGARRA I MALLA (2005, p. 196).

¹⁶ SALVADÓ BURLÓ (1875, p. 60); COMA I TORRES (1996, p. 20); SEGARRA I MALLA (2005, p. 196).

Fig. 1.
**Inundacions del
 començament del
 segle xx on s'observa
 la part superior del
 pont. Postal.**
 Fotografia: Thomas.
 AFMCUT.

que la cota de l'agua degué pujar en la mateixa proporció que en aquella ocasió. La gent pensava que el gran estrèpit i el soroll eren vinculats als esdeveniments militars que es vivien aquells dies, ja que no hem d'oblidar que en aquests moments es viu la Tercera Guerra Carlina, iniciada el 15 d'abril de 1872. Per aquelles dates, i més concretament el 15 d'agost, fou presa la Seu d'Urgell (Alt Urgell) pels carlins,¹⁷ provocant, com era d'esperar, la desmoralització de moltes poblacions i un efecte aterridor entre els liberals.¹⁸ També els carlins havien intentat apoderar-se de Cervera. A Tàrrega, les víctimes per la riuada arribaren a un nombre que oscil·la entre les cent cinquanta i les tres-centes, poc més o menys, entre morts i desapareguts. Al raval de Sant Agustí foren quaranta les persones ofegades i hi va haver un total de dues-centes cinquanta cases enderrocades i unes altres tantes en estat ruïnós a la part baixa de la població, afrontant amb l'Ondara. El convent quedà arrasat, de la mateixa manera que el pont. Va tenir una durada de vuit hores i es calcula una pluviometria de 400 l/m².¹⁹

Pel setembre de l'any 1876 es va inaugurar un nou pont de dues arcades de pedra pi-

cada, construït amb subvenció del Govern al mateix lloc que l'anterior. A les deu del matí del 21 de setembre, vingué una nova rubinada que va arrossegar completament el nou pont. Caigut aquest, el riu s'havia de travessar amb una passarel·la de pedra. El dia 19 de setembre de 1878, també es coneix una rubinada que durà quaranta minuts. El 24 d'agost de 1892, l'aigua ja arribava al pont de la carretera de Montblanc i pocs moments després cobrí les pilastres fins passat el començament de les escoles. L'11 de setembre del mateix any, va tornar a haver-hi rubinada i es va haver de prohibir el pas pel pont. Hi va haver una nova inundació el 17 de gener de 1901 sense causar cap dany i una altra el 23 d'octubre del mateix any.²⁰

Les darreres grans inundacions succeeixen els dies 13 i 22 d'octubre de 1907, amb danys materials. Posteriorment, hem d'esperar fins al dia 19 d'octubre de 1930, amb una pluja que va durar vuit hores i una pluviometria de 62,90 l/m²; el 19 de setembre de 1936, amb 60,50 l/m²; el 24 de febrer de 1944, amb 80 l/m²; els dies 8 d'agost i 28 d'octubre de 1989, i, finalment, el dia 10 d'octubre de 1994, amb 80,30 l/m².²¹

¹⁷ Tan bon punt el tinent Colell de la Vansa i l'alferes Espar d'Organyà ocuparen la veïna Ciutadella, aprofitant que la guarnició havia anat a ballar a ciutat, pogueren fer fora les tropes del castell de ciutat a canonades.

¹⁸ CLARA (1981, p. 196).

¹⁹ SALVADÓ BURLÓ (1875); IGLÉSIES (1971, p. 23-32); COMA I TORRES (1996, p. 20); SEGARRA I MALLA (2005, p. 194-196).

²⁰ COMA I TORRES (1996, p. 20); SEGARRA I MALLA (2005, p. 197-198).

²¹ COMA I TORRES (1996, p. 20).

Descripció del pont i estructures vinculades a ell

L'arquitectura del pont de pedra és molt simple: uns forts pilars o piles que sostenen els arcs per unir les dues ribes de la vall d'un riu. Una imatge de l'obra del pont sobre el riu Ondara la proporciona un gravat de Pier Maria Baldi de l'any 1668,²² en el qual s'observa clarament un pont de dues obertures, format per un arc de mig punt situat al nord del mateix i un altre arc de tipus carpanell situat al sud. Reposen sobre una base més ampla, reforçada aigües amunt i avall amb esperons triangulars o tallamars triangulars sobre el centre del riu, així com murs de canalització laterals per dividir l'empenta de les aigües i fer més suportable l'envestida de les riuades. Els tallamars arriben fins al cim i formen, a cada costat de la calçada, uns entrants o petits eixamplaments, anomenats popularment *repositadors* o *refugis*.

El gravat permet observar clarament l'arribada del camí a l'entrada, mentre que a la part dreta mostra el convent de Sant Agustí, el tram de la muralla sud de la ciutat de Tàrrrega i la porta vinculada a les mateixes connectada amb el pont. També hi veiem una creu de terme, situada al cap de pont sud;²³ de fet, solen estar molt lligades als camins, perquè era costum d'erigir-ne prop seu i a

les entrades de les poblacions. El tipus clàssic era el de graonada, base treballada i capitells amb sants de devoció comarcal o del donant, amb la creu de coronament ben treballada i, sovint, amb santa Maria a la part oposada.²⁴ Possiblement d'origen gòtic, és mencionada en una acta del Consell General del 30 de gener de 1679, on es diu que aquesta fou destruïda per la rubinada de l'any 1644, deixant tan sols el peu de la mateixa, i que seria convenient refer-la, però que no hi ha diners en aquest moment.²⁵ Hem de pensar que, en aquesta notícia, hi ha d'haver algun error, ja que la creu la veiem refeta l'any 1668 i, per tant, aquesta notícia de l'any 1679 no ens quadra, si no és que entre les dues dates hi hagués hagut una altra rubinada.

Per tant, l'aspecte del pont en aquest moment era diferent de l'actual. Si ens basem en el gravat, on encara, com és evident, no s'havia bastit el mur dret del riu (any 1874), aquest acabaria en un indret força similar a on es va fer aquest i, per tant, podem afirmar que tindria una llargada aproximada de 29 m, sempre i quan l'arrencament sud coincideixi amb el localitzat actualment. Així mateix, la seva alçada fins a la calçada, basant-nos en la cota actual i veient com al gravat aquesta és plana o amb una lleugera pendent vers el sud, i sabent que la capa

Fig. 2.
Gravat de Tàrrrega,
amb el pont en primer
terme, de l'any 1668.
Fet per Pier Maria Baldi.

²² MAGALOTTI (1933, lám. vi).

²³ Aquesta creu desaparegué el 17 de juliol de 1823, a conseqüència de l'aiguat que baixà de la partida de les Garrigues i que destruí, allora, tres cases d'aquell barri perifèric (SEGARRA I MALLA, 1984, p. 373).

²⁴ PLADEVALL I FONT & RIU-BARRERA (2003, p. 297).

²⁵ SEGARRA I MALLA (1987, p. 224).

Fig. 3.
Plànol de situació de la intervenció de l'any 2007.

freàtica la trobem a 358,60 m respecte al nivell del mar, seria la de 2,40 m, aproximadament (sense comptar les baranes de pedra laterals). El seu eix està orientat en direcció sud-est-nord-oest. La documentació gràfica conservada correspon a un pont de característiques medievals que ha sofert moltes transformacions al llarg de la història, bàsicament per la llarga sèrie d'avingudes que l'Ondara ha tingut al llarg dels segles.

Les restes localitzades per nosaltres són compostes per pedres escairades de sorrenca i calcària de grans proporcions, unides amb morter de calç d'un color marró verdós. L'únic timpà que hem pogut recuperar, tant aigües amunt com aigües avall, està construït a base de fileres que encaren perfectament amb les boques dels arcs. La filada superior enrasa horitzontalment amb l'intradós de la clau. La solera sobre de la qual se sustenta té una amplada de 5,55 m, encara que tan sols s'han excavat 3,80 m de la seva longitud, tenint 66 cm de gruix. Aquesta la trobem sustentada sobre un nivell de graves que no sabem si amagaven per sota la roca natural que s'observa no gaire lluny, més concretament a la fonamentació del cap de pont aigües amunt. L'arc rebaixat o escarser,²⁶ que dóna solidesa i peculiaritat a l'estructura, se sustenta en una mena d'imposta (empleada per sustentar la cintra),²⁷ arrencant a 90 cm de la solera i construïda amb dovelles picades de pedra sorrenca (setze, inclosa la clau), amb una llum²⁸ de 2,20 m per una longitud de l'intradós de 4,65 m i una fletxa²⁹ de 58 cm; entre la clau i la solera tenim 1,45 m. Queden restes de les dues baranes de pedra construïdes exclusivament amb pedra calcària (encara que sembla que serien refetes al co-

Fig. 4a.
Vista de les restes trobades del pont des de l'est.

²⁶ Arc la fletxa del qual no arriba a ser la meitat de la seva llum.
²⁷ Estructura de fusta on es bastia l'arc.
²⁸ Longitud lliure entre els recolzaments.
²⁹ Diferència d'altura entre la clau i els arrencament de la volta.

Fig. 4b.
Detall de la fonamentació del tram sud excavat del pont i filades inferiors del cap de pont, des de l'est.

Fig. 5.
Vista de les restes trobades del pont des de l'oest.

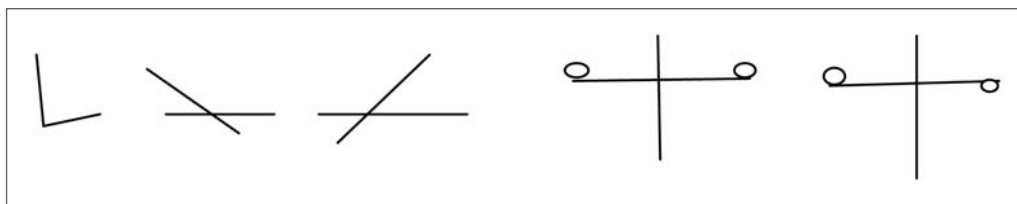
mençament del segle xx, segons la fotografia que tenim dels anys 10, on no hi eren). A més a més, s'hi observa un arrebossat de ciment força modern per la cara oest. La cara est té 51 cm d'amplada i la cara oest, 69 cm, amb una alçada exterior de 82 cm i interior (respecte a l'empedrat) de 48 cm. També es conserva l'empedrat superior (de 34 cm de gruix), per on se circulava, assentat sobre l'extradós de l'arc, que sembla que ha patit força refeccions a llarg del temps (hi observem una trapa a la part central, constituïda per una llosa de 74 × 52 cm, que segurament serviria per fer feines de manteniment de la part inferior del pont). És evident que, en el moment de la seva construcció, el pont va

ser pensat per al trànsit de carretes, ja que l'amplada de la pavimentació és de 3,45 m.

A més a més del pont i vinculat d'una forma evident al mateix, tenim el cap de pont sud, construït amb pedres sorrenques de grans dimensions escairades, lligades amb morter de calç, de mides diferents, disposades en fileres regulars i a trencajunt, on s'observen diverses marques de picapedrer (un total de set).³⁰ Aquestes estan executades amb burí o amb cisell, la seva mesura és mitjana i uniforme i la intensitat de la gravació és relativament profunda. Aquest té una llargada de 12,50 m i una amplada que oscil·la entre els 1,60 i els 3,65 m, amb una alçada conser-

³⁰ Les podem observar a l'alçat nord i a la secció est-oest del pont.

Fig. 6.
Marques de picapedrer localitzades al cap de pont.

vada de 3,62 m. La fortalesa de la cimentació d'aquest mur fou visible una vegada rebaixat un gran nivell de llims situats en tot l'indret, tot recolzant-se en la roca natural.

Als buits de la documentació escrita, hi hem sumar un altre aspecte que en dificulta una datació: la inestabilitat tipològica de les fàbriques pel seu continu manteniment, i hem d'afegir a això les transformacions degudes a situacions extraordinàries, però d'una certa periodicitat. Aquest pont ha tingut molts enemics o adversaris: els aiguats, els terratrèmols, les guerres, l'ús constant, etc. Totes aquestes circumstàncies o esdeveniments n'han estat causa de destrucció i refecció. En la fàbrica conservada d'un pont antic perviuen testimonis arquitectònics de diferents èpoques. Les diverses intervencions detectables periòdicament no sabem si varen afectar en gran manera la tipologia originària.

Segons una fotografia del començament del segle xx, es pot observar com a la banda sud del pont (i segurament construïda durant la gran refecció posterior a la rubinada de santa Tecla del 1874), s'hi construeix assentada sobre el cap de pont d'origen gòtic una mena de torre de defensa o portal. Volem creure que a l'extrem contrari passaria alguna cosa similar.

Característiques constructives

Pensem que aquest pont es va poder realitzar fàcilment a peu sec aplanant en principi el terreny natural. Desgraciadament, no vam arribar a esbrinar si el llit central del riu era format per un sol rocós o, al contrari, menys ferm (graves, llims, etc.), a causa de la nova canalització construïda l'any 2003, que, a banda de malmetre encara més les malmetes restes del pont a la part central del riu, no ens permeté sondejar en aquesta part. Per tant, ara per ara, ens és força difícil intuir com se sustentaria la pila central del pont, però sabem que quan aquest no era rocós, s'emprava un altre sistema consistent en el recolzament de la pila sobre pilots de fusta

clavats en el terreny amb l'ajuda de malls o martinets, tot arriestrant els seus caps amb bigues de fusta horitzontals per aconseguir un suport més homogeni i una millor distribució de les càrregues. S'utilitzava la fusta d'olivera i, per endurir la punta que es clavava al terra, se socarrava. En els casos més difícils, els enginyers construïen un doble recinte format per pilots o estaques de fusta i reomplert l'espai comprès entre ambdós amb cistells plens d'argila, que es piconava, la qual cosa conferia al conjunt una major impermeabilitat. Una vegada conclosa aquesta doble empallissada o estacada, ja es podia procedir a extreure l'aigua de l'interior del recinte per després passar a eliminar els fangs del fons. Una vegada que s'havia construït el mot format per un doble recinte de pilots de fusta, calia procedir a l'extracció de l'aigua que havia quedat tancada al seu interior. Aquesta operació es feia generalment amb ajuda de les mateixes màquines que s'empraven en la mineria.³¹ El règim hidrogràfic permetria, doncs, construir en època d'estiatge aquest pont, al qual, aigües amunt i avall, se li afegirien els tallamars i murs de canalització que derivaven les aigües cap als ulls, ja que el clima mediterrani comporta crescudes en les èpoques plujoses. Cal assenyalar que el llit del riu presenta actualment una cota superior en uns 3 m a la que tenia originalment (aproximadament, 358'60 m respecte al nivell del mar). L'elecció de la cimentació de les piles dels ponts depenia de les avingudes del riu i de la naturalesa del sol sobre el qual es recolzaven.

El pont horitzontal o amb lleugeres inclinacions, fet d'arcs rodons i sempre amb tallamars a les piles, aparegué al començament del xiv i fou minoritari, fins que es recuperà amb l'enginyeria militar i civil d'ençà del set-cents.³²

Són escasses les notícies sobre els mestres que bastiren els ponts antics. Encara amb aquestes carències, podem suposar que existia una dedicació a obres civils per part de mestres que treballaven en arquitectura religiosa, però no hem d'oblidar que, si bé

³¹ GONZÁLEZ TASCÓN & VELÁZQUEZ (2005, p. 236-237).

³² PLADEVALL I FONT & RIU-BARRERA (2003, p. 294).

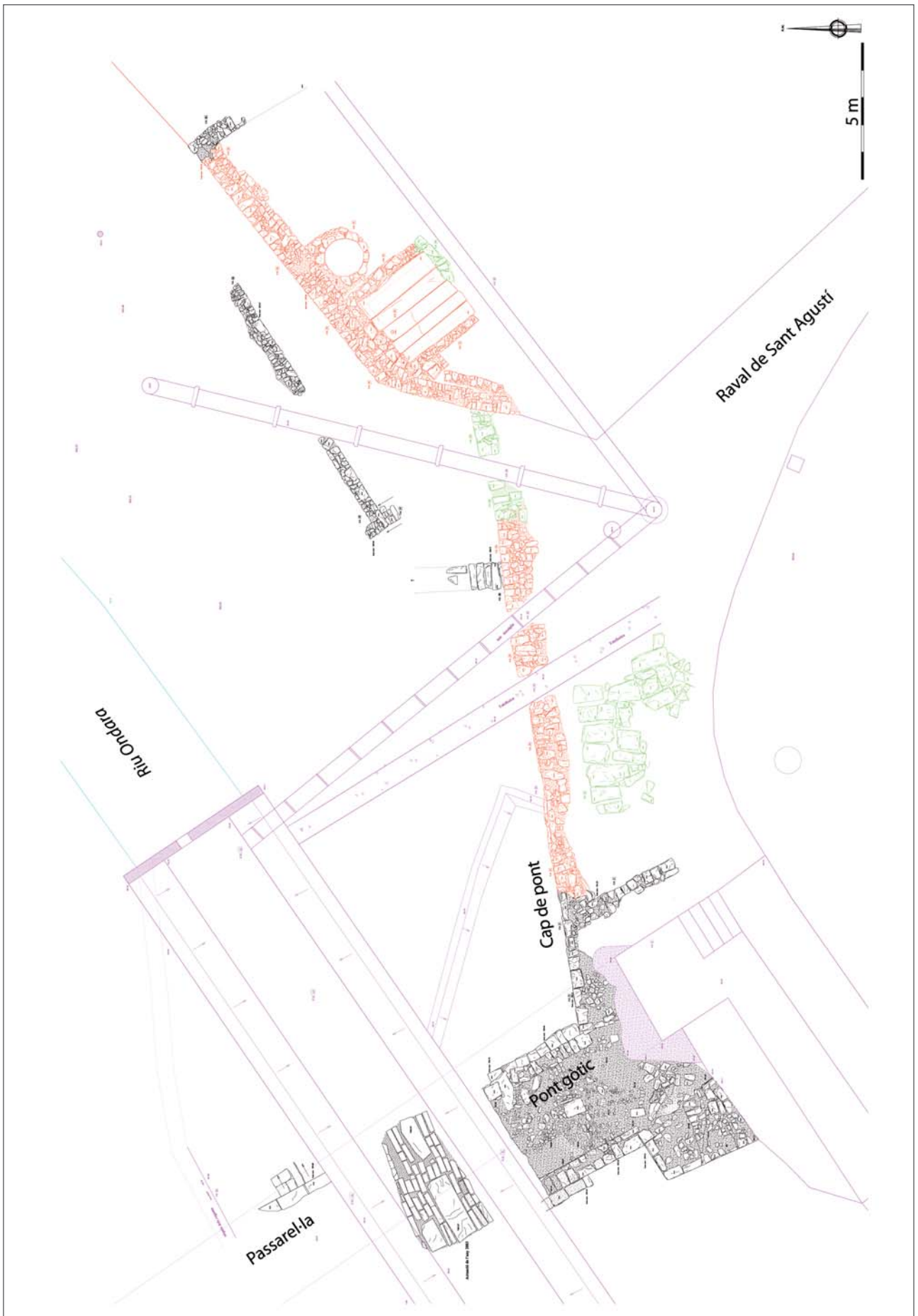

Fig. 7. Planta general de les estructures descobertes durant la intervenció de l'any 2007.

ALÇAT EST

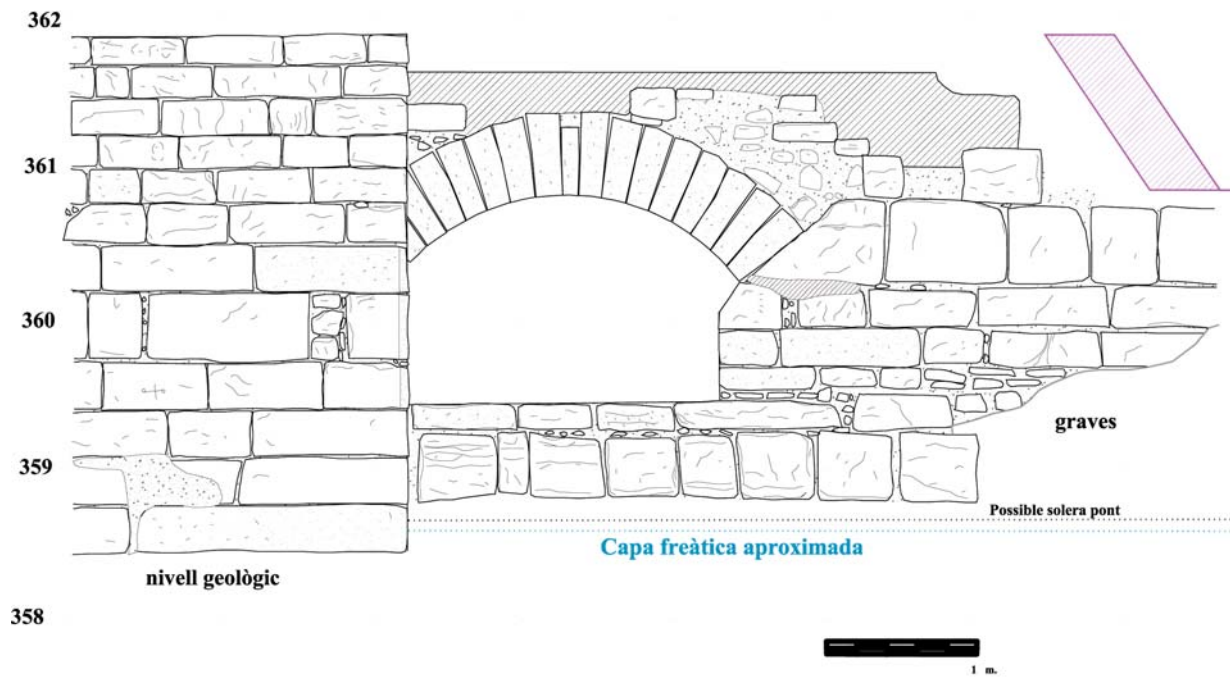

Fig. 8. Alçat est de les restes del pont.

ALÇAT OEST

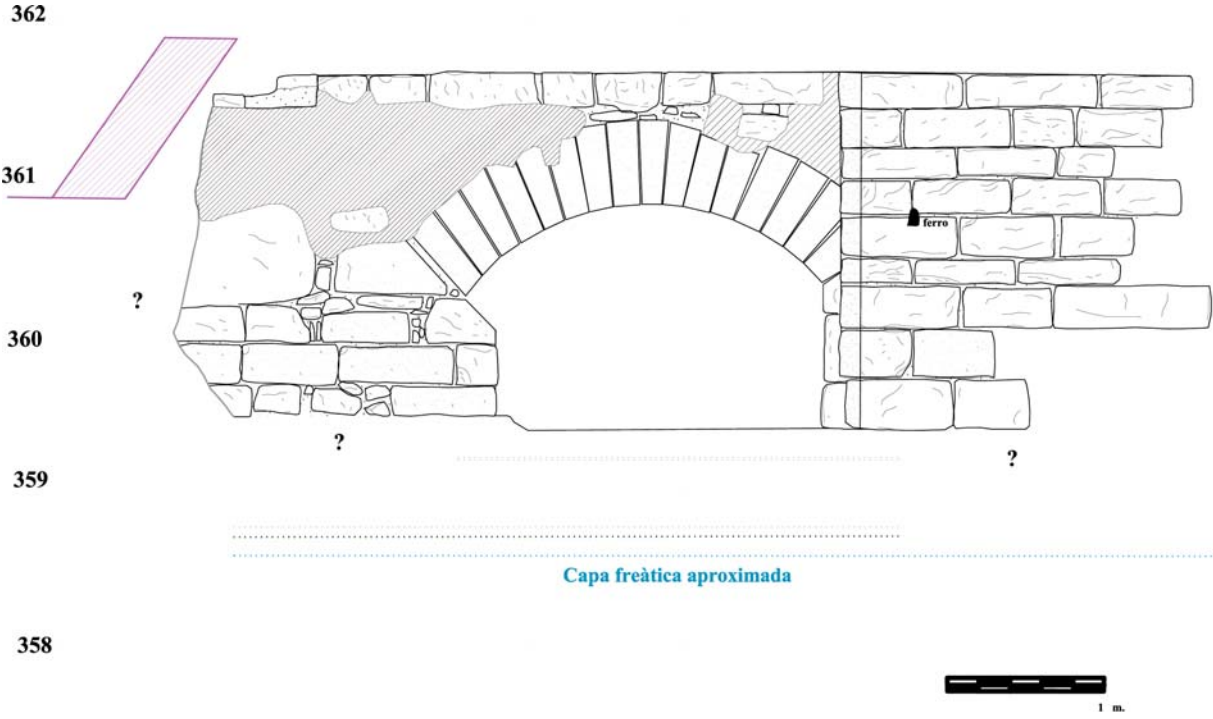

Fig. 9. Alçat oest de les restes del pont.

ALÇAT NORD I SECCIÓ EST-OEST DEL PONT

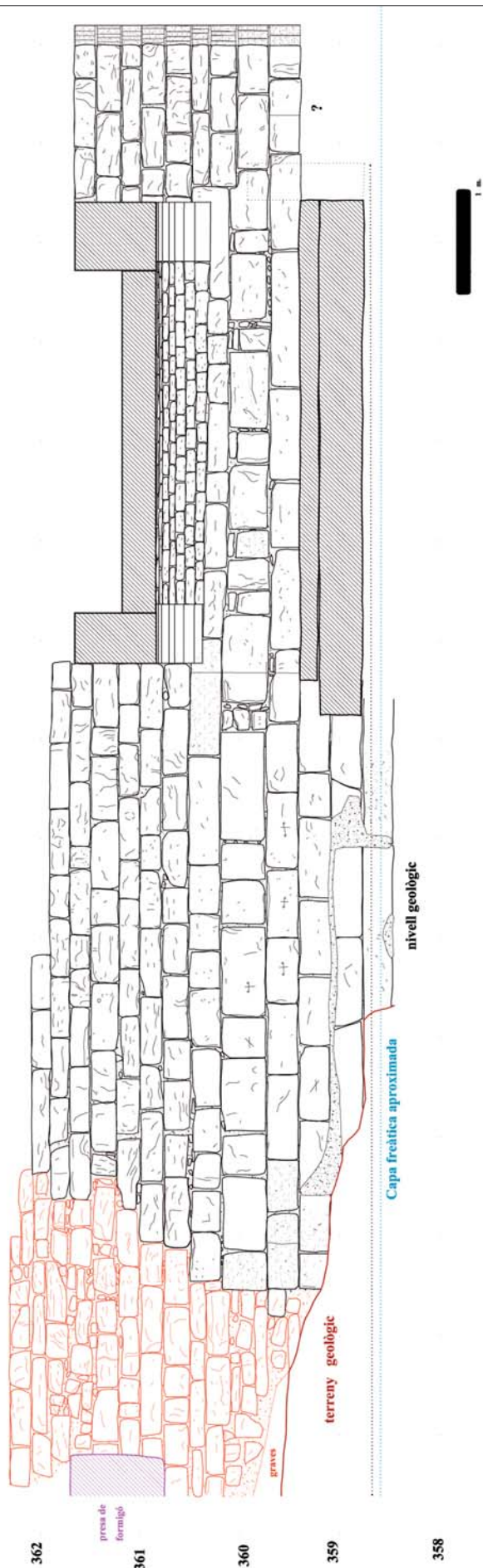

Fig. 10.
Alçat nord del
cap de pont.

aquests efectuaven les traces dels ponts, en moltes ocasions l'execució se subcontractava a picapedres d'importància menor. Els carreus es varen realitzar amb material de la zona, tot observant-se en alguns carreus incisions verticals, probables marques del treball dels pedrapiquers.

L'arc format per dovelles de pedra de direcció circular que es recolzaven en una cintra ha obert possibilitats en la construcció de ponts, tot permetent salvar llums molt llargues, essent resistents al foc i amb piles que ocupen un espai menor al riu, la qual cosa els fa més resistents davant les avingudes. Una vegada aixecades les piles dels ponts, s'hi recolzaven unes cintres de fusta que havien de ser prou robustes i estables per suportar el pes de les dovelles de pedra fins a la col·locació de l'última que tanca l'arc, anomenada *clau*. Aquesta darrera pedra és la que transforma una massa pètria inerta de blocs solts recolzats a la cintra en un arc. El paviment de còdols i pedra petita de la superfície de la calçada també s'ha mantingut cohesionat, encara que amb múltiples refraccions, tot evitant així en gran manera per aquest costat l'enrunament de la porció de pont conservada. L'alçada dels arcs no està en perfecta correspondència amb la dinàmica de les avingudes del riu, de manera que els arcs tenen una alçada inferior a la cota màxima de les riuades més fortes que tenim registrades amb diverses làpides i marques al carrer de Sant Agustí.

El resultat a la zona del cap de pont sud és d'una perfecta obra de fàbrica que s'ha mantingut ben cohesionada exteriorment quasi sis-cents cinquanta anys després de la seva construcció. Malgrat l'existència de diversos mòduls dels carreus empleats per a la construcció, sembla evident que l'obra es va realitzar per un mateix equip de treball.

Conclusions

És difícil de concretar dades exactes per a un pont quan no hi ha més possibilitats que el seu estudi tipològic, amb la dificultat afegida de ser obres refetes en tots els moments històrics i amb una tècnica semblant fins a la segona meitat del segle passat.

La principal conclusió que podem treure del vell pont de Tàrraga és la successiva sèrie de reformes que ha patit per superar les destrosses fetes per les riuades des de la seva construcció l'any 1340. A causa de la seva situació en un extrem i les seves reduïdes dimensions, podem pensar que aquest forat en forma d'arc pot correspondre a una

estructura vinculada a la reducció de la pressió de l'aigua sobre els pilars centrals del pont.

Sense poder concloure res en ferm, tenim l'opció que aquest arc formi part del pont original del segle XIV i que quedés colgat durant la gran rubinada del 1644, que va afectar de forma força notable tot el raval de Sant Agustí, arribant fins a la plaça de Sant Antoni (segurament s'assoliren els 9 m d'alçada, si ens basem en les cotes originals del riu i la marca situada en una columna d'aquesta plaça). No hem d'oblidar que en aquest moment va desaparèixer de forma definitiva l'adoberia situada prop de la seva banda nord-oest, on posteriorment, al segle XVIII, es va aixecar el molí del Codina. En la posterior refecció del pont i drenatge del llit del riu, dels quals no tenim documentació localitzada, aquest arc va poder quedar inutilitzat pel fet d'estar situat per sota dels llums d'inundació, tot romanent per sota del cap de pont sud del mateix, ja que no es veu en el gravat del 1668. Tampoc no podem afirmar si la pila central i el tallamar és l'original o si també fou refet.

Coneixem tot un seguit de rubinades posteriors de les quals no coneixem els efectes sobre el pont, però, veient on va arribar l'aigua l'any 1783, hem de creure que el pont conegut a partir del gravat del segle XVII devia quedar força afectat. Això sí: la gran inundació de l'any 1874 (rubinada de santa Tecla) patida per la part baixa de la ciutat de Tàrraga i que tanta mortaldat va produir degué de ser catastròfica per al pont, ja que sabem que el monestir de Sant Agustí, situat a la banda sud-oest, fou totalment destruït, de la mateixa manera que una gran part de la zona vinculada al carrer i raval del mateix nom.

Amb posterioritat, coneixem el gran treball d'enginyeria militar dut a terme per l'Exèrcit, sota les ordres de Manuel López Rosas, governador militar de la plaça, bastint els murs laterals de canalització i fortificació de l'Ondara, tot aprofitant, pel que sembla, una gran part de la pedra del vell monestir. Per una fotografia del començament del segle XX, deduïm que sobre el cap de pont sud, refet l'any 1876, es va erigir una mena de portal aprofitant, volem creure, l'antiga fonamentació d'origen gòtic. De fet, en aquest document gràfic, es pot observar la part alta de l'arc localitzat per nosaltres, donant-nos a entendre que, en un moment posterior al gravat del 1668, aquest fou alliberat dels llums que el cobrien (això en el cas que el seu origen fos del segle XIV) o que, al contrari,

aquest hagués estat construït amb posterioritat a les rubinades succeïdes a l'indret.

Una altra opció és que aquest arc aprofités la paret del cap de pont original gòtic i, durant la gran reforma dels marges del riu dels anys 1874-1876, fos construït. El que sembla clar és que, amb posterioritat a aquest gran treball, que volem creure que també va incloure un cert drenatge del riu, ja no s'hi van tornar a fer treballs de manteniment i que les posteriors rubinades anaren curullant la llera fins a deixar les restes del pont colgades fins a la cota de la calçada, que es continuaria emprant per traspasar el riu, sense poder afirmar si aquesta es trobava sencera o si tan sols es va conservar el fragment recuperat per nosaltres.

Amb posterioritat a aquest document gràfic, sembla ser que aquesta part del pont patiria alguna reforma puntual, ja que veiem que la barana de pedra situada aigües avall no hi era i nosaltres l'hem recuperat, així com alguns arrebossats fets amb ciment, segurament per reforçar l'estructura.

Quan a les estructuracions aparegudes a la banda est del pont, a causa del seu estat lamentable de conservació, ens és força difícil interpretar-les i intentar definir-les. Havent llegit les diverses cròniques dels desastres provocats per les rubinades, sempre es parla de diferents estructures d'embassament i canalització d'aigües per a usos industrials i agrícoles. Per tant, hem de creure que aquestes conformacions han de correspondre a algun d'aquests àmbits.

Finalment, en un altre ordre de coses, després de les dades que es coneixen i les con-

seqüències contrastades que les rubinades han tingut al llarg del temps, sembla com si l'Administració miri cap una altra banda quan es planteja la hipòtesi que aquests fets poden tornar a passar en qualsevol moment. Després dels sondejos realitzats per nosaltres i veient el gran paquet sedimentari i de llims que actualment ocupa la llera (aproximadament, 2,40 m), ja vam mostrar la nostra preocupació durant els treballs entorn del fet que si aquestes rubinades es tornessin a repetir, els danys podrien ser força superiors als coneguts per les fonts d'arxiu. No hem d'oblidar que, quan varen passar les grans rubinades, la cota del riu segurament era força més baixa i els laterals del mateix estarien força més nets de vegetació, a causa de l'aprofitament intens del territori en aquelles èpoques. Per tant, si l'any 1644 i el 1874 la cota era força més baixa i va pujar de sobte aproximadament entre 9 i 9,50 m, arrasant la part baixa de la vila, amb edificis sòlids i ben construïts (el convent de Sant Agustí i les muralles medievals), hem de creure que ara els danys serien força superiors, perquè el nivell de l'aigua pujaria pràcticament fins a la plaça Major i, pel seu vessant esquerre, fins a aproximadament l'INS Manuel de Pedrolo.

La situació econòmica en aquests moments és la que és, però si no volem tenir un gran disgust en qualsevol moment, seria prudent començar a pensar que caldria drenar tota la llera del riu i sanejar-ne els laterals, tal com nosaltres mateixos ja vam comentar alguna vegada durant els treballs (encara que no hem estat els primers a comentar-ho, ja que força persones ho han fet abans que nosaltres). Seria bo i prudent fer un pensament en aquesta direcció.

Bibliografia

- Atles de les viles, ciutats i territoris de Lleida* (2001). Lleida: Diputació de Lleida; Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. Demarcació de Lleida.
- CLARA, Josep (1981). *Història de Catalunya*. Vol. X. Bilbao: Gran Enciclopedia Vasca.
- COMA I TORRES, Teresa (1996). «... i fent-ne memòria». A: SALVADÓ BURLÓ, Josep. *La rubinada de santa Tecla de 1874 a Tàrrega*. Ed. facsímil. Tàrrega: Ajuntament de Tàrrega. (Natan, Estudis; 6).
- GONZÁLEZ TASCÓN, Ignacio; VELÁZQUEZ, Isabel (2005). *Ingeniería romana en Hispania: Historia y técnicas constructivas*. Madrid: Fundación Juanelo Turriano.
- IGLÉSIES, Josep (1949). *Pere Gil, S. I., 1551-1622, i la seva «Geografia de Catalunya», seguit de la transcripció del «Libre primer de la història Cathalana en lo qual se tracta de Historia o descripció natural, ço es de coses naturals de Cathaluña», segons el manuscrit de l'any 1600, inèdit, del Seminari de Barcelona*. Barcelona: s. n. (Quaderns de Geografia; 1).
- (1971). *L'aiguat de santa Tecla (23 de setembre de 1874)*. Barcelona: Rafael Dalmau. (Episodis de la Història; 156).
- MAGALOTTI, Lorenzo (1933). *Viaje de Cosme de Médicis por España y Portugal (1668-1669): Edición y notas por Ángel Sánchez Rivero y Ángel Mariutti de Sánchez Rivero*. Madrid: Sucesores de Rivadeneira. 2 v.
- PLADEVALL I FONT, Antoni; RIU-BARRERA, Eduard (2003). «Els camins, els ponts i les creus de terme». A: *Arquitectura III: Dels palaus a les masies*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana. (L'Art Gòtic a Catalunya), p. 291-297.
- RIERA MELIS, Antoni (1984). «El comerç català a la baixa edat mitjana I: El segle XIV». A: *Annals de la 2ª Universitat d'Estiu Andorra 83: La baixa edat mitjana*. Andorra la Vella: Conselleria d'Educació i Cultura, p. 192-225.
- RIU, M. (1989). «L'arquitectura militar i l'urbanisme en l'època de Pere el Cerimoniós, 1336-1387». A: *Pere el Cerimoniós i la seva època*. Barcelona: CSIC; Institució Milà i Fontanals, p. 193-202.
- SALAS I FLOTATS, Manel (1996). «Les obres d'emmurallament de la vila de Tàrrega (1366-1370)». *URTX. Revista Cultural de l'Urgell*, núm. 9, p. 81-96.
- SALVADÓ BURLÓ, Josep (1875). *Memoria de la inundación acaecida en la villa de Tàrrega en la madrugada del día 23 de Setiembre del año 1874 con una reseña histórico-crítica de las que tuvieron lugar en la misma villa en 17 de Setiembre de 1644, en 17 de Setiembre de 1783 y en 25 de Agosto de 1842: Con algunas observaciones acerca del descuido en no construir las obras convenientes para evitar las inundaciones que han ocurrido, necesidad de construirlas, é insuficiencia de las que se están haciendo*. Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Ramírez y Comp^a.
- (1996). *La rubinada de santa Tecla de 1874 a Tàrrega*. Ed. facsímil. Tàrrega: Ajuntament de Tàrrega. (Natan, Estudis; 6).
- SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel; ORTÍ GOST, Pere (1997). «La Corona en la génesis del sistema fiscal municipal en Catalunya (1300-1360)». A: *Corona, municipis i fiscalitat a la baixa edat mitjana*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs. (Quaderns de l'Institut; 13), p. 233-278.
- SEGARRA I MALLA, Josep Maria (1984). *Història de Tàrrega amb els seus costums i tradicions*. Vol. I: *Segles XI-XVI*. Tàrrega: Museu Comarcal.
- (1987). *Història de Tàrrega amb els seus costums i tradicions*. Vol. II: *Segles XVI-XVIII*. Tàrrega: Museu Comarcal.
- (2005). *Història de Tàrrega amb els seus costums i tradicions*. Vol. III: *Segles XVIII-XX*. Tàrrega: Museu Comarcal.